

En skolgård för alla och envar?

om tillgänglighet i utemiljön i Stockholms skolor före och efter 2010

Abstract

Regulations for the design of schoolyards for Swedish schools were changed in 2010. The reform introduced higher demands on accessibility so that pupils with disabilities would be able to use the schoolyard. The present study is a pilot study on how this shift can be traced in the design of schoolyards in schools of the City of Stockholm.

The method was an inventory according to the key criteria formulated by the Boverket. Boverket describes different qualities such as the quality in having different kinds of zones at the yard like a wild and a secure zone.. Other examples on qualities that are desirable are areas with natural elements such as trees and also possibilities for gardening. The survey tried to see to what extend this criterias were accessible at the schoolyards.

Few conclusive conclusions could be found on the state of schoolyard design in Stockholm except that there it is a need for developing an assessment tool for accessibility of schoolyards. Further research is therefore important.

Inledning

Skolgården är en viktig plats för många invånare. I en nyligen utgiven statlig rapporten *Ge plats för barn och unga*, av Boverket och Movium, understyrks skolgårdens påverkan på barns hälsa, utveckling och lärande. Rapporten visar att en stor del av de flesta barns vardag handlar om tillgång till skolgården och utemiljön¹

Rapporten lyfter fram några aspekter eller kvaliteter som forskning har fastställt som viktiga för utformningen av goda skolgårdsmiljöer. Förekomsten av vilda och lugna zoner, tillgång till bollek eller utmanande miljöer lyfts fram som eftersträvarvärda. Jag vill i denna fallstudie undersöka hur pass jämlik tillgången på dessa olika kvaliteter är på skolgårdar idag, för personer med eller utan funktionsnedsättningar.

Fallstudien är en del av seminariekursen Universal design på KTH Arkitekturskola.

¹ Gör plats för barn och unga- en vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö, Boverket och Movium, Rapport: 2015:82015, s.11

Syfte och problemformulering

År 2010 skärpte Stockholms stad sin målsättning för utformning av stadens skolgårdar gällande tillgänglighet. I denna studie kommer jag att undersöka om det går att se någon påtaglig förbättring på skolgårdar som har byggts efter 2010. Är det någon tydlig förbättring gentemot skolgårdar som byggdes tidigare och som har anpassats i efterhand för att leva upp till reglerna?

Studien har utgått från en hypotes att skolgårdar som har byggts efter 2010 är mer tillgängliga och att tillgängligheten är bättre utformad med hänsyn till skolgårdens kvaliteter än i fallet då man har gått in och gjort anpassningar i efterhand.

Bakgrund

Vad säger lagen?

Sedan 2008 har staten delat in direktiv som styr tillgänglighet i två nivåer; dels inom plan och bygglagen (PBL) som definierar den lägsta accepterade nivån och dels i riktlinjer satta av Myndigheten för delaktighet (MFD) som definierar en högre nivå av tillgänglighet.² Skolgårdar räknas delvis till allmänna platser och faller därmed in under den andra kategorin med högre krav på tillgänglighet.³ Samtliga regleringar ligger i linje med Internationell standard, ISO 21254:2011 och FN:s konvention om mänskliga rättigheter.⁴

Offentliga byggnader och platser omfattas av den svenska funktionshinderspolitiken. Sedan utredningen "från patient till medborgare" har ett skärpt fokus riktats mot den befintliga miljön och undanröjande av funktionshinder i denna miljö. Boverket har ett särskilt bemyndigande att ta fram föreskrifter för vad som är att beteckna som enkelt avhjälpta hinder i den befintliga byggda miljön (HIN). Dessa ligger på en nivå ungefär mittemellan ovanstående regler och vägleder till hur tillgänglighet kan uppnås på mer konkreta sätt.⁵ I HIN finns både föreskrifter och allmänna råd.⁶ Enligt HIN ska alla "enkelt avhjälpta hinder" i befintliga publika lokaler och allmänna platser undanröjas. Denna författning innehåller föreskrifter och allmänna råd till PBL 8 kap. 2 § andra stycket och 12 § andra stycket. Föreskrifterna gäller tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga.⁷ Målsättningen i Stockholm stad är att anpassningar för att efterleva HIN 3 skulle ha skett senast 2010.⁸ En annan del av boverkets regler återfinns i ALM, en förkortning för föreskrifter och allmänna råd som rör tillgänglighet på allmänna platser.⁹

² J.E.Andersson and T.Skehan/ Accessibility in Public Buildings, s.103

³ Sisabs projekteringsanvisningar, s.7 <http://sisab.se/siteassets/vara-fastigheter/projekt/projekteringsanvisningar/tillganglighet.pdf>

⁴ J.E.Andersson and T.Skehan/ Accessibility in Public Buildings, s.103

⁵ ibid

⁶ Boverkets hemsida, <http://www.boverket.se/sv/lag--ratt/forfattningssamling/gallande/hin---bfs-201113/>

⁷ Boverkets författningssamling, BFS 2011:13, HIN 2, s.1

⁸ Sisab, Åtgärdsprogram Årtaskolan, 2008, s.3

⁹ Sisabs projekteringshänvisningar, Tillgänglighet, 2016, hemsida: <http://sisab.se/siteassets/vara-fastigheter/projekt/projekteringsanvisningar/tillganglighet.pdf>

Utöver HIN och ALM har Boverket ytterligare föreskrifter och allmänna råd som rör tillgänglighet och som återfinns i Boverkets byggregler (BBR). Likt direktiven i HIN är dessa mer konkreta i sina beskrivningar och till skillnad från HIN rör de nybyggnation.¹⁰

Nedan presenterar jag utdrag ur ovanstående lagar och direktiv som rör just de aspekter av tillgänglighet som jag undersöker i denna fallstudie.

Tillgängliga stråk

Avgörande för om elever med funktionsnedsättning kan ta sig runt till skolgårdens alla zoner och hela yta är att gångtytor är tillgängliga.

I PBL står det gällande tomter i 8 kapitlet 9 paragrafen att nivåskillnader vid övergången mellan olika typer av gångtytor och platser ska utjämnas till en helt plan nivå.¹¹

I BBR avsnitt 3:122 står det att en gångväg ska vara fri från hinder för att vara tillgänglig och användbar¹²

I HIN 3 paragraf 12 om allmänna platser står:

“Fysiska hinder såsom mindre nivåskillnader, ojämn markbeläggning, svårforcerade rännilar och trottoarkanter ska avhjälpas”¹³

Trappor och ramper

Trappor och ramper kan nog sägas vara ett av de viktigaste elementen för att skapa tillgängliga miljöer. Det är få skolgårdar som inte har någon nivåskillnad att överbrygga, om än bara till byggnadens entréer.

MFD:s riktlinjer beskriver att trappor och ramper ska vara kontrastmarkerade och ha ledstång på båda sidor samt att det ska finnas ett så pass stort utrymme framför trappan, rampen eller nivåskillnanden så att olyckor undviks. Detta för att plötsliga nivåskillnader lätt kan leda till fall om man sitter i rullstol eller har synnedsättning. Likaså att rampen ska ha en lutning på max 1:20 och avståndet mellan vilplanen uppgår till max 5 meter.¹⁴

I HIN 3 står det än utförligare om ramper att:

“Rampen bör ha jämn och halkfri yta, vara minst 1,3 m bred och ha avåkningsskydd. Tvärlutningen bör inte vara mer än vad som krävs för vattenavrinningen och inte överstiga 1:50, för att inte utgöra fara för personer med dålig balans, för att personer med nedsatt eller kraftigt nedsatt syn inte ska tappa orienteringen och för att personer i rullstol eller med

¹⁰ Boverkets hemsida, <http://www.boverket.se/Tillganglighet/>

¹¹ Plan och Bygglagen (2010:900)

¹² Boverkets hemsida, <http://www.boverket.se/Tillganglighet/>

¹³ Boverkets hemsida, HIN 3: <https://rinfor.boverket.se/hin/pdf/bfs-2013-9-hin3.pdf>, s. 6

¹⁴ MFD hemsida; riktlinjer för delaktighet, s. 102-103:

<http://www.mfd.se/globalassets/dokument/publikationer/2015/2015-5-riktlinjer-for-tillganglighet.pdf>

rollator ska kunna ta sig fram. Om det finns plats, bör en trappa finnas som komplement till rampen.”

Skolgårdens kvalitativa innehåll och barn med funktionshinder

I Boverkets rapport *Gör plats för barn och unga!*. I samma rapport anges flera eftersträvarvärda kvaliteter för skolgårdar till grundskolan.¹⁵

Många barn med funktionsnedsättningar kan ha en nedsatt förmåga att förstå skolgården på grund av en synnedsättning eller ett hörselproblem.¹⁶ Ett sätt att ta hänsyn till detta är att anlägga tydliga zoner för olika aktiviteter eller skapa reträttplatser dit man kan vända sig för återhämtning och paus. Likaså kan vissa barn vara känsligare för olika väderförhållanden så som stark sol och vind vilket ger ett större behov av att bygga in väderskydd.¹⁷

Kvaliteter som tas upp i rapporten kan kortfattat redovisas som behov av varierade vegetationsförhållanden, samlingsplatser, höjdskillnader, balansutövning, odling och vattenlek.¹⁸

Om reträttplatser står det att den behöver ge:

- kravlös sinnesstimulans
- en känsla av att befinna sig i en egen värld
- möjlighet att läsa av platsen och orientera sig (restorativa kvaliteter).¹⁹

Gällande hälsa står det bland annat att skolgården ska innehålla solsäkra delar.²⁰

För att undersöka tillgängligheten på skolgården är det intressant att utgå från ovanstående kvalitetet och undersöka i vilken mån de är tillgängliga för elever med funktionsnedsättning. Det är ett sätt att söka svar på hur pass jämlik tillgång på kvalitéer som skolgården har.

Beställarens önskade kvalitéer på skolgården

Utbildningsförvaltningens är de som hyr in stadens grund- och gymnasieskolor i olika lokaler, i allra högsta utsträckning Sisabs lokaler. De ansvarar för inomhus- och utomhus miljöerna och har ett ansvar över den pedagogiska miljön. I sitt underlag vid beställning av ombyggnationer lyfter de fram en rad faktorer som de vill ha med för att skapa kvalitativa skolgårdar. En av de mest framträdande målsättningarna är att anlägga olika slags zoner på skolgården: en öppen och fri, en vild, en trygg och en ytkrävande zon delvis för idrott.²¹ En trygg plats beskrivs som:

¹⁵ Boverkets hemsida, *Gör plats för barn och unga*,

<http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga.pdf>

¹⁶ Ibid s.68

¹⁷ Ibid s. 70

¹⁸ Ibid s.63-64

¹⁹ Ibid, s.66

²⁰ Ibid, s.69

²¹ Inspirationskatalog, Utbildningsförvaltningens skolgårdar, Stockholm Stad, 2014, s.24

“Möjlighet ska ges att dra sig undan för att vila eller leka i mindre grupp. Ett sätt att uppnå detta kan vara att skapa olika rumsligheter. Det ska gärna finnas ”rum-i-rum” vilket är ett effektivt sätt att skapa gömställen för vila och lek, ex. bakom hörn, kojor, småhus eller labrynter. Träd och buskar kan även vara rumsbildande. För de äldre eleverna ska det finnas möjlighet att dra sig undan för att skapa trivsel och mötesplatser.”²²

Vidare ska det finnas naturmark med varierad terräng och förutsättningar för att utveckla motoriken. Det senare kan nås genom naturliga ojämlikheter i marken eller med stenar att balansera på eller olika slags lekredskap eller skapade nivåer som ger möjlighet att klättra och balansera.²³

Samtliga kvaliteter ovan kan förstås göras tillgängliga med olika medel men gällande nivåskillnader som stimulerar den motoriska utvecklingen är det rimligtvis svårare att klara tillgängligheten.

Metod, undersökningsmaterial och avgränsningar

För att besvara min fråga har jag använt mig av fältstudier. Jag har använt ritningen som hjälpmedel vid fältundersökning för att ringa in på situationsplanen hur skolgården var organiserad och var eventuella brister eller kvaliteter gick att finna. Likaså foton för att exemplifiera och belysa mina resultat. Jag har valt att formulera en rad frågor att besvara under fältundersökningen som jag har baserat på en kategorisering av de kvaliteter jag har läst in mig på samt regelverk.

Metoden är induktiv och mitt mål har varit att utifrån att vara på fält och studera utfallet på några skolgårdar, kunna stärka eller falsifiera min hypotes liksom undersöka om en liknande studie kunde vara intressant att göra på ett mer omfattande sätt.²⁴

Jag har valt att rikta in mig på grundskolor i kommunal regi i Stockholm stad vars skolgårdar är byggda eller tillgänglighetsanpassade efter 2010. Kommunala grundskolor i Stockholm ägs i stort sett av ett och samma bolag, Sisab, vilket kan begränsa en annan faktor som skulle kunna påverka resultatet, nämligen olika ägares prioriteringar och resurser. Att skolgårdarna har byggts av ett och samma bolag kan också göra det lättare att synliggöra olika val av tillgänglighetsåtgärder.

Undersökningarna har gjorts efter skoltid för att undvika situationer med att behöva be om lov att fota lekande barn, behöva svara på nyfikna frågor etc. Denna studie var alldeles för liten för att kunna använda observation av barnens användning av skolgården på ett givande sätt. Något som annars vore mycket intressant för att besvara min frågeställning.

Urval

Jag har utgått från ett ritningsunderlag på tio skolgårdar byggda eller tillgänglighetsanpassade efter 2010. Ur detta urval har jag valt fyra skolor för att testa min

²² Utbildningsförvaltningens kvalitetsbedömning av skolgårdar, s.7

²³ Ibid, s.14

²⁴ Johansson, R. 2000. Om abduktion, intuition och syntes. Nordisk Arkitekturforskning, 2000, 3, 13-19

metod. Två nybyggda skolor efter 2010 med skilda tomtförutsättningar, den ena placerad i en kraftigt kuperad terräng, Sickla udde skola, byggd 2014²⁵. Den andra skolan med en till största del plan tomt, Mariehällsskolan, byggd 2014²⁶. Av de som har tillgänglighetsanpassats efter stadens program för att efterleva ALM har jag valt två skolgårdar som på liknande sätt skiljer sig i grad av kuperad gård, Årstadalsskolan, byggd 2005²⁷, med en kuperad gård och Årtaskolan, byggd 1946²⁸ med en så gott som helt plan tomt.

Undersökningsfrågor

Mina undersökningsfrågor delas in i två kategorier, tillgängliga zoner och kvaliteter respektive ramper och trappor.

Med tillgänglighet avses i denna studie personer med nedsatt rörelseförmåga, syn och hörsel. Bedömningen baserades på den kunskap jag har fått utifrån seminariekursen Universal Design som studien är en del av.

Tillgängliga zoner och kvaliteter

- Finns följande zoner: fri, öppen och vild, trygg, ytkrävande, med utmanande nivåskillnader/ balansövning?
- Finns det tillgängligt solskydd?
- Finns det tillgänglig naturmark?
- Finns det tillgängliga reträttplatser så som skyddade sittplatser, exempelvis med ryggen fri?
- Hur stor andel av de olika zonerna är tillgängliga för elever med funktionsnedsättning?
- Är gångvägarna mellan samtliga zoner och kvaliteter fria från hinder?

Ramper och trappor

Ramper är en konkret åtgärd för att skapa tillgängliga miljöer trots nivåskillnader. Jag vill ta detta som ett mer konkret exempel att studera utifrån de allmänna råd som står angivna i MFD:s riktlinjer samt ur en mer estetisk och funktionell synvinkel:

- Är rampen eller trappan kontrastmarkerade och har ledstång på båda sidor samt har ett så pass stort utrymme framför trappan, rampen eller nivåskillnaden så att olyckor undviks? Är rampen max 5 m lång och har en lutning som inte överstiger 1:20?
- Hur är rampen utformad ur estetisk synvinkel?
- Tycks rampen hindra andra funktioner eller kvaliteter eller är dom byggda på ett hänsynsfullt sätt?

²⁵ <http://www.lugnetsskola.stockholm.se/Om-skolan>

²⁶ <http://sisab.se/sv/vara-fastigheter/fastighetsdatabas/bromma/mariehallskolan/>

²⁷ <http://sisab.se/sv/vara-fastigheter/fastighetsdatabas/hagersten-liljeholmen/Arstadalsskolan/>

²⁸ <http://sisab.se/sv/vara-fastigheter/fastighetsdatabas/enskede-arsta-vantor/Artaskolan/>

Avgränsningar

Jag har valt att fokusera på BBR:s tolkning av användbarhet och tillgänglighet då jag utgår från BBR:s riktlinjer i studiens teoridel. BBR fokuserar i hög grad på tillgängliga gångstråk och utjämning av nivåskillnader vilket jag har valt att fokusera på i denna studie.

För att begränsa min undersökning till fallstudiens omfång liksom för att kunna studera dessa mer på djupet har jag valt att fokusera på rullstolsburna personer och personer med nedsatt balans- eller synförmåga.

Jag har endast intresserat mig för friytan på skolgården, den yta som är till för undervisning, paus och lek.²⁹

Resultat och analys

Nedan presenterar jag det resultat jag kommit fram till efter att ha besökt mina fyra fall exempel. Jag delar upp avsnittet i samma ordning som jag har följt mina undersökningsfrågor på plats.

Tillgängliga zoner och kvaliteter

Samtliga skolgårdar var uppdelade på olika aktivitetszoner, mer eller mindre tydliga. Det var relativt lätt att hitta de zoner och kvaliteter som jag har listat upp under mina undersökningsfrågor. Då vissa zoner innehåller flera kvaliteter har jag valt att redovisa bägge kvaliteter men räknar dom som en zon, exempelvis var reträttplatserna alltid trygga zoner vilka då blir en zon med med bägge kvaliteter redovisade.

Huruvida lekredskap är tillgängliga eller inte är en tolkningsfråga. Även om en person med rullstol kommer fram till redskapet är det kanske inte säkert att personen kan använda redskapet på något vettigt sätt, självklart beroende på typ av funktionsnedsättning. Jag har valt att bedöma alla lekredskap som man kommer fram till med rullstol och kan använda sittande i sin rullstol som tillgängliga. Exempelvis klätterställningar som man kan hänga i vilket gör redskapet inkluderande för fler. Gungor eller rutschkanor som inte är anpassade för personer i rullstol är exempel på redskap som jag inte ansåg som anpassade redskap, liksom några redskap som var gjorda för att balansera på gående. I de zoner där det fanns ett urval av balans- och klätterredskap och där någon eller några kunde användas sittande i rullstol har jag valt att kategorisera redskapszonen som tillgänglig i sin helhet.

Andel tillgängliga zoner

Sickla udde skola

²⁹ Stockholm stad, Utbildningsförvaltningen, Måldokument för skolgårdar, s.16

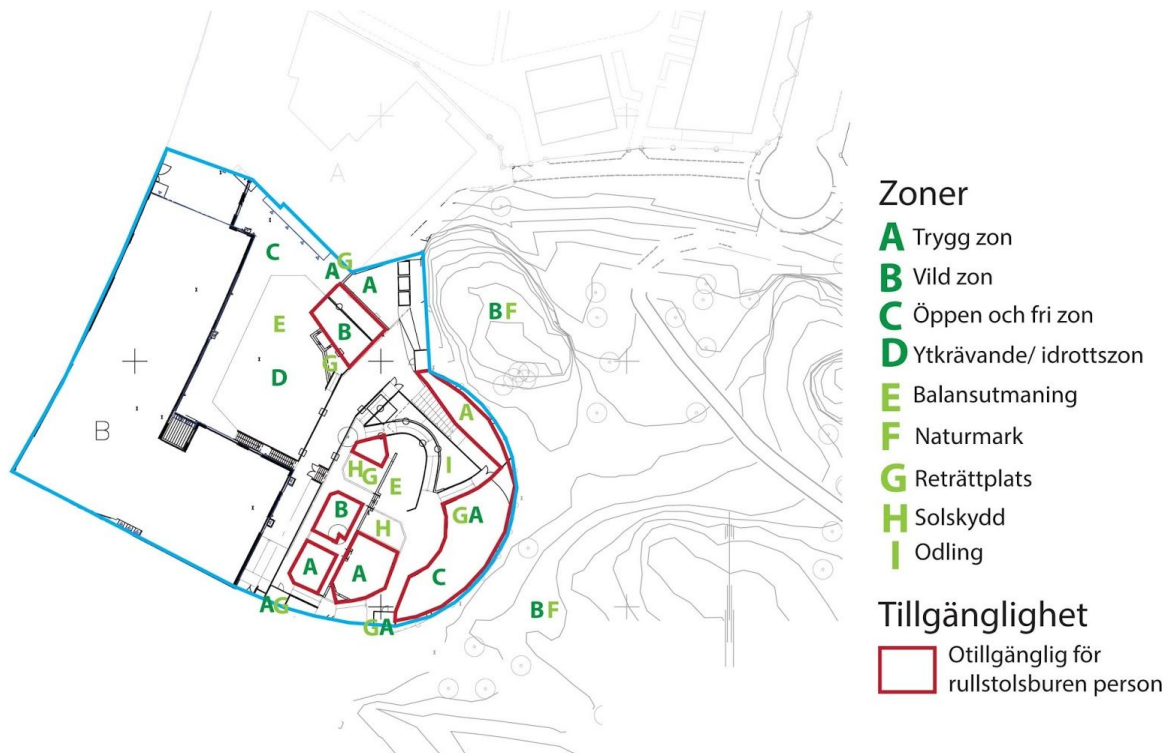

Diagram A. Sickla udde skola

Skolgården på Sickla Udde skola läste jag av som innehållande totalt 19 zoner inom tomtgränsen. Ytterligare två stora zoner fanns i direkt anslutning och tycktes användas av skolan vilka jag har tagit med i min undersökning. Totalt 8 zoner kategoriserade jag som otillgängliga. 4 av dessa hade minst 1 dm höga kanter runt sig vilka inte gick att åka över med rullstol och som innebar snubbelrisk för en person med nedsatt synförmåga (ill.1). Kanterna var till för att hålla sanden på plats i sandlåda respektive som fallskyddsmaterial.

Illustration 1. Sickla udde skola.

Två zoner var otillgängliga pga nivåskillnader som inte överbyggdes med hjälp av ramp. En på grund av att den utgjordes av en brant slänt med gummimaterial och en rutschkana vilka inte var lämpade för rullstol.

Mariehällsskolan

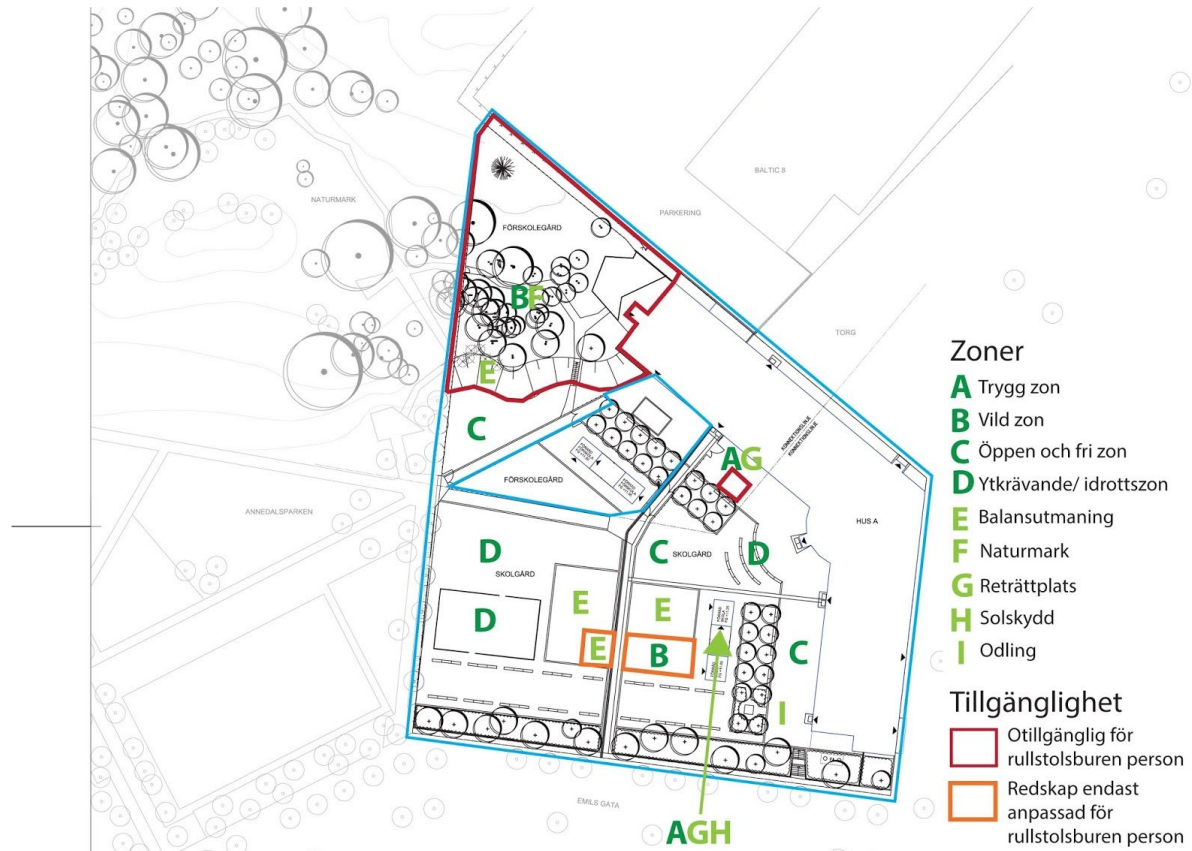

Diagram B Mariehällsskolan

På Mariehällsskolans skolgård kategoriserade jag totalt 13 zoner. 3 av dessa var otillgängliga och ytterligare 2 zoner hade redskap som inte var anpassade för personer med rullstol (gungor respektive ett balansredskap) vilket gjorde dem delvis otillgängliga. Den enda delen av gården med naturmark var otillgänglig.

Årstadalsskolan

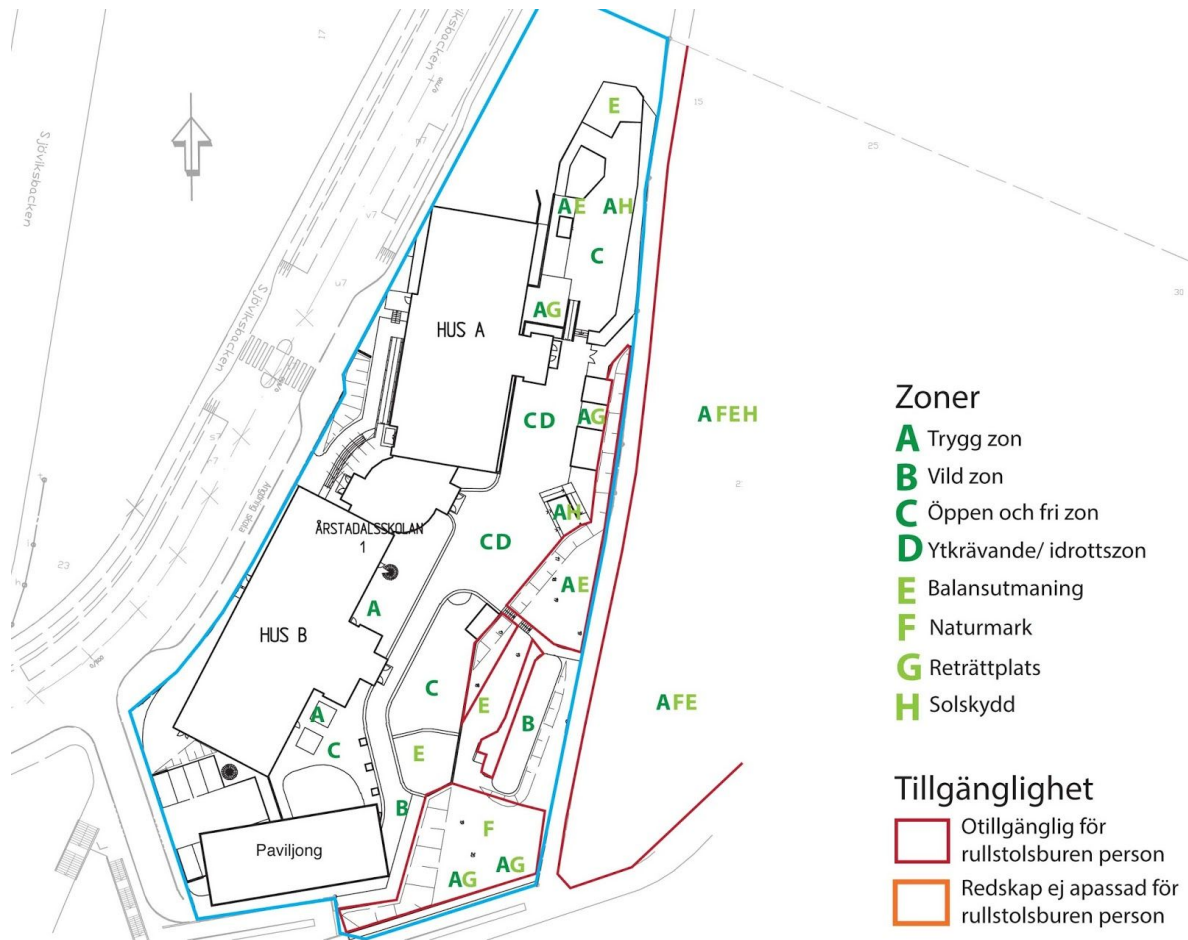

Diagram 3. Årstadalsskolan

På Årstadalskolan uppfattade jag 21 zoner inom tomtgränsen varar 3 inte var tillgängliga. Utöver det var ytterligare en slänt otillgänglig men den innehöll inte kvaliteter som passade in i någon kategori. Utanför tomtgränsen fanns en stor zon naturmark i sluttning och vissa redskap samt en stor trall under tak. Denna användes tydligt av skolan då de satt upp klassskyltar vid ingångarna till parken. Denna var inte tillgänglig på grund av en terräng som tillsammans med att den sluttande inte var anpassad för att åka i med rullstol eller för personer med balanssvårigheter.

Årstaskolan

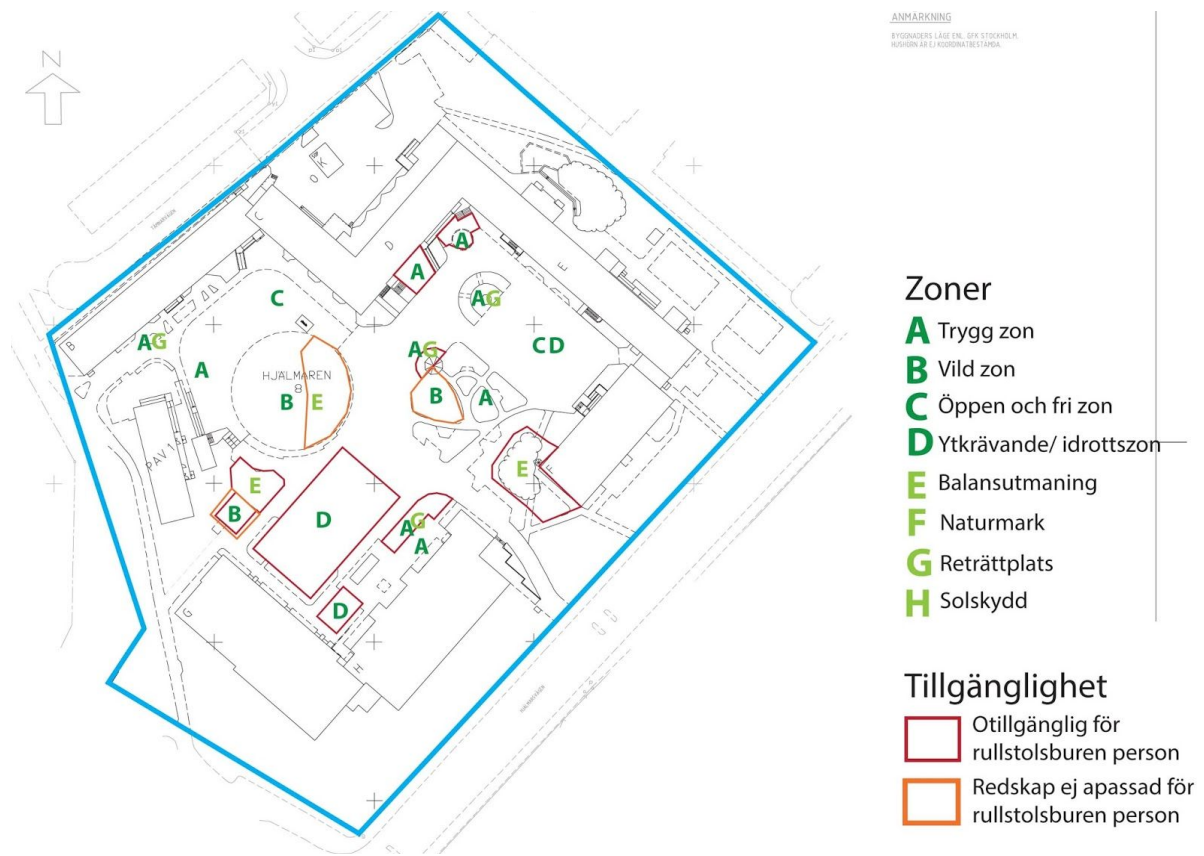

Diagram 4. (Årstaskolan)

På Årstaskolans gård uppfattade jag 19 zoner som gick att placera in i mina kategorier. 9 av dessa var otillgängliga och ytterligare 2 zoner hade lekredskap som inte var användbara för personer i rullstol. Dels var det höga kanter som ramade in zonerna och gjorde dem otillgängliga och dels var det en bergknalle som jag tolkade som svår att åka på med rullstol eller att gå på om man har balanssvårigheter.

Övriga kvaliteér och brister

Totalt fanns det endast fem stycken solskydd på skolgårdarna, samtliga skolor hade minst ett. Tre av dessa var otillgängliga. Ett positivt exempel på tillgängligt solskydd som också var en trygg zon och rymlig reträttplats fanns på Mariehällsskolan (ill. 1).

Illustration 1. (Mariehällsskolan)

I de fall där solskydderna var otillgängliga var det på grund av höga kanter som till synes hade varit lätta att undvika.

Samtliga skolor förutom Årstaskolan hade gångytor med jämna markmaterial. Årstaskolan hade på flera håll ojämn asfalt eller icke utjämnade kanter mellan asfalt och områden med grus och gräs. Det tycktes bero på dåligt underhållen yta och såg ut att göra en del av gården svårare att använda som rullstolsburen eller med nedsatt synförmåga.

Naturmark fanns på en av de fyra skolgårdarna, Mariehällsskolan. På ytterligare två fanns naturmark i direkt anslutning som tycktes användas av skolan. Ingen av dessa var tillgängliggjord i och med att de låg i en relativt brant sluttning.

Odling för eleverna förekom på Mariehällsskolan och Årstadalskolan iform av pallkragar. Bägge dessa var tillgängliga.

En kvalitet som jag inte hittade något bra exempel på på någon av skolgårdarna var vattenlek. Dock kan tänkas att det under regniga förhållanden bildades vattenpölar etc. men det fanns ingen särskilt avsedd yta eller redskap för detta.

Jag fann ett exempel på tillgängliggjord kuperad yta. Den var en del av Årstaskolans nybyggda skolgårdsyta, ombyggd efter 2010, där man hade bevarat nivåskillnaderna på ytan samtidigt som den var tillgänglig. Detta genom att ta upp höjden med en trappa på ena delen och ha en kantfri plan övergång på den andra (ill. 2). Likaså tillgängliggjordes en sluttning med hjälp av en kantfri gummi och sluttning som var lagom brant för en rullstol att ta sig upp på (ill. 3).

Illustration 4. (Årstaskolan)

Illustration 3. (Årstaskolan)

En generell brist som jag fann på samtliga skolor förutom Mariehällsskolan, var hur kanter användes. I vissa fall upplevde jag kanterna som onödiga, de var inte där för att hålla ett material på plats så som fallet kan vara med barkflis eller sand. De tycktes mer användas för att rama in en zon men gjorde samtidigt hela zonen otillgänglig. På Årstaskolan hade en bollplan en rink som var helt sluten, inte ens en grind fanns att öppna. På Mariehällsskolan hade man en liknande rink men lämnade två öppningar på cirka 1,5 meter vilket gjorde bollplanen tillgänglig.

I ett annat fall saknades en kant där det borde ha funnits en för att undvika fallrisk. (Ill.4).

Illustration 4. (Sickla udde skola)

En annan tydlig brist var då zoner som tycktes spela en viktig roll på skolgården inte var tillgängliga. På Sickla udde skolgård fanns en grillplats i det sydöstra hörnet av skolgården på den övre nivån. Jag tolkade den som en betydelsefull plats, dels som reträttplats och en trygg zon med överblick över hela skolgården med baksidan i skyddat läge. Likaså utgjorde den en funktion av att kunna samlas i grupp och äta tillsammans. Grillplatsen var inte tillgänglig i och med placeringen av de smala stockarna som hindrade en rullstol att åka fram till grillen samt att slänten framför var lerig och passagen smal. (ill. 5). En person med rullstol hade eventuellt kunnat ta sig fram till platsens men då fått sitta bakom de andra eleverna på stockarna. Även Sickla udde skolgård en grillplats som var i gränslandet till otillgänglig på grund av en kantsten som vore svår att passera med en permobil men nog gick att ta sig över med rullstol för de flesta (ill 6).

Illustration 5. (Årstadalskolan)

Illustration 6. (Sickla udde skola)

Gällande sittplatser var det svårt att se någon nämnvärd skillnad mellan skolgårdarna. Samtliga hade sittplatser väl spridda över gården och i anslutning till olika slags zoner och miljöer.

Årstadalskolan var den med minst andel sittplatser och de flesta i form av bänkar och bord som satt ihop vilka fungerar dåligt för personer med rullstol. Övriga skolgårdar hade dessutom en bra blandning av sittplatser för olika stora grupper.

Ramper och trappor

Ingen av skolgårdarna efterlevde ambitionen i reglerna att "nivåskillnader vid övergången mellan olika typer av gångtytor och platser ska utjämnas till en helt plan nivå". Denna regel kan dock ses som i konflikt med kvalitetsmålen då kuperad terräng och sluttningar är positivt för elevernas fysiska utveckling av balans och motorik. Likaså att barnen kan uppleva platser på en höjd med överblick över sin miljö som en trygg plats. Mariehällsskolan hade en kulle som inte var tillgänglig för barn i rullstol eller med balanssvårigheter. På Årstaskolan hade istället en stor andel kanter som hinder mellan olika gångtytor. Övergångarna mellan olika gångtytor var bättre löst på Sickla udde skola och Mariehällsskolan som hade färre kanter.

Cedervall arkitekter som har ritat Sickla udde skola skriver på sin hemsida:

"Skolgården som ligger i en sluttning är terrasserad för att till fullo ta tillvara tomtytan. Topografin utnyttjas genom exempelvis sittgradänger, ramper och rutschkanor i slänten. Att uppmuntra till rörelse har varit en grundidé under gestaltningen."³⁰

Mycket riktigt är skolgården byggd på en starkt kuperad terräng. Utformningen av ramper och trappor har varit helt avgörande för att skolgårdstomten ska kunna nyttjas till fullo. Genom att ha utgångar till skolgården på två olika plan har de löst problemet med att bevara en kuperad terräng och att göra den tillgänglig. Likaså utgör ramperna på såväl den övre nivån som den undre (till scen) en chans för eleverna att öva balans och rörelse i höjdled även om man sitter i rullstol eller har balanssvårigheter. På Mariehällsskolan fanns det inte möjlighet för en person i behov av hiss att ta sig ut på den övre nivån.

På Årstadalskolan har man delat upp skolgården på två nivåer där den övre nivån endast nås genom en lång ramp som ligger utanför skolgården och är en del av den omgivande parkens gångväg. Konsekvensen är att det blir en lång väg för att ta sig till den övre nivån, vilket kanske inte motiveras på kortare raster.

Ett exempel på väl utformad ramp hittade jag på Årstadalskolan i form av en uppgång till en scen. Den passade väl in i sitt sammanhang och var mycket yteffektiv (ill. 7).

³⁰ <http://cedervallarkitekter.se/projekt-sickla-udde-skola/>

Illustration 7. (Årstadalskolan)

Likaså fanns det en ramp på Sickla udde skola som utöver sin funktion gav rumsliga kvalitéer åt platsen som att dela upp två zoner och rama in dom med sin omgivande mur (ill. 7).

Illustration 8. (Sickla udde skola)

Trapporna på Sickla udde skola och Årstadalskolan levde väl upp till kriterierna i HIN 3 med såväl ledstänger på bägge sidor, kontrasterande färg i början och slut, en bredd över 1,5 m och avåkningsskydd. Mariehällsskolan hade endast en trappa och denna följde regelverket förutom i fråga om kontrastmarkering. Årstadalskolan hade trappor och ramper till nästan samtliga entréer på skolan vilket stärker tesen att en äldre skolbyggnad som denna (byggd 1940³¹) inte var ritad efter samma tillgänglighetsregler som idag. Ramperna tycktes ha tillkommit vid olika tidpunkter då de tydligt skiljde sig åt i utseende liksom i grad av regel efterföljande. Majoriteten levde upp till reglerna i HIN 3 och de brister som syntes var ledstänger och kontrastmarkeringar samt avstånd till dörren där det tycktes finnas risk för att få dörren på sig i brist på tillräckligt manövreringsutrymme.

Analys och avslutande diskussion

På Mariehällsskolan var 5 av 13 zoner otillgängliga och/eller hade redskap som inte gick att använda för en person sittande i rullstol. På Sickla uddes skola var motsvarande 8 av 19 zoner. För skolorna byggda efter 2010 var resultat 3 av 21 på Årstadalskolan och 9 av 19 på Årstadalskolan. Utifrån detta kan man inte säga att skolor byggda efter 2010 tycks ha

³¹ Sisabs hemsida:

<http://sisab.se/sv/vara-fastigheter/fastighetsdatabas/enskede-arsta-vantor/Arstadalskolan/>

nämnvärt bättre tillgänglighet till sina olika kvaliteér. En upplevelse jag fick genom att göra studien var att det i och med ombyggnationer vid olika tidpunkter på olika skolor är svårt att jämföra över tid på detta sätt. Årstaskolan hade en del av skolgården som var byggd efter 2010 och den levde väl upp till tillgänglighetskrav och skapade dessutom en plats med nivåskillnader som genom ett väl designat utförande tog hänsyn till tillgänglighet. Något som jag tolkade som en brist på de andra gårdarna.

Flera zoner med värdefulla kvaliteér var otillgängliga av orsaker som jag delvis upplevde som enkla att åtgärda. Det kunde exempelvis bero på kanter vars ända funktion tycktes vara att rama in en zon och som saknade öppning. Ett annat exempel var en placering av redskap som skapade trånga passager vilket stängde in en hel plats som i fallet med grillplatsen på Årstadalsskolan. Denna typ av brister förekom mest på Årstaskolan vilket är den äldsta byggnaden vilket skulle kunna visa på att årtalet spelat in i detta fall.

Gällande ramper och trappor var det däremot en tydlig skillnad på skolorna som var byggda efter 2010. De hade ramper och trappor som till största del levde upp till regelverket och dessutom var väl utformade i sitt sammanhang. På Årstadalsskolan saknades en ramp på skolgården till den övre nivån vilket var en stor brist. På Årstaskolan tycktes det ha behövts byggas ramper till i stort sätt samtliga entréer vilka tog mycket plats och i flera fall inte var särskilt väl utformade när det kom till materialval och anpassning till omgivningen. Likaså hade flera av dessa trappor och ramper brister i förhållande till regelverket.

Slutord

Denna fallstudie visade sig svår att använda för att besvara min frågeställning. Detta kan bero på flera saker där antal undersöka skolgårdar känns som det främsta. Likaså hade det behövts tagits hänsyn till ombyggnationer och när dessa är gjorda. I min undersökning utgjorde trappor och ramper mina mest konkreta frågeställningar och de gav ett relativt tydligt resultat till de modernare skolornas fördel. Det var lättare att leta efter så pass konkreta frågeställningar som kraven på ramper och trappor i jämförelse med att kategorisera zoner. Även om kvaliteterna alltid gick att finna var det en mycket subjektiv bedömning och jag kunde se andra kvaliteter och zoner som också hade varit intressant att ta hänsyn till. Samtidigt var det mycket givande att få jämföra hur några av stadens skolgårdar lever upp till två betydande måldokuments uppsatta mål om kvaliteter på skolgårdar. Om man skulle utveckla undersökningens metod och frågematris tror jag det skulle kunna bli en mycket spännande studie om hur väl stadens skolgårdar lever upp till uppsatta kvalitetsmål och i vilken grad dessa kvaliteter kommer alla elever till del.

Referens

BFS 2011:5 - ALM 2 "Boverkets föreskrifter och allmänna råd om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser och inom områden för andra anläggningar än byggnader", Boverket, 2011

BBR: Boverkets byggregler, Boverket 2011

<http://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2008/building-regulations-bbr/>

Funktionsprogram för skolgårdar, Stockholm Stad, 2014, beslutad i Utbildningsnämnden 2014

Gör plats för barn och unga- en vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö, Boverket och Movium, rapport: 2015:82015,
<http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga.pdf>

HIN: Boverkets föreskrifter och allmänna råd om avhjälpan av enkelt avhjälpbara hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser, Boverket, 2011
<http://www.boverket.se/sv/lag--ratt/forfattningssamling/gallande/hin---bfs-201113/>

Inspirationskatalog, Utbildningsförvaltningens skolgårdar, Stockholm Stad, 2014, beslutad i Utbildningsnämnden 2014

Johansson, R. 2000. Om abduktion, intuition och syntes. Nordisk Arkitekturforskning, 2000

Myndigheten för delaktighet, Riktlinjer och råd- myndigheten för delaktighet (2015)
<http://www.mfd.se/globalassets/dokument/publikationer/2015/2015-5-riktlinjer-for-tillganglighet.pdf>

Plan och Bygglagen (2010:900)

Sisabs projekteringsanvisningar, 2016:
<http://sisab.se/siteassets/vara-fastigheter/projekt/projekteringsanvisningar/tillganglighet.pdf>

Svensk författningssamling 2010:900 t.o.m. SFS 2016:537, Näringsdepartementet, 2010